

Sz.P. Krzysztof Jurgiel
Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

OPINIA

dotycząca projektu rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie zarządzenia odstrzału sanitarnego dzików

Komisja Państwowej Rady Ochrony Przyrody ds. Zwierząt, działając z upoważnienia i w imieniu PROP, po przeanalizowaniu dokumentacji dotyczącej projektu rozporządzenia w sprawie zarządzenia odstrzału sanitarnego dzików, w oparciu o raporty EFSA i wyniki badań naukowych nad rozprzestrzenianiem się afrykańskiego pomoru świń oraz badań nad wpływem odstrzałów zarówno na populację dzika jak i na inne elementy ekosystemów leśnych, w których odstrzał ten miałby być prowadzony, opiniuje ten wniosek negatywnie.

UZASADNIENIE

Projektowane rozporządzenie przewiduje odstrzał około 40 000 dzików do uzyskania zagęszczenia nie wyższego niż 0,5 osobnika/km² na terenie 42 powiatów wymienionych w załączniku do rozporządzenia, które obejmują obszar w pasie około 50 km na zachód od wschodniej granicy Polski oraz od obszaru objętego ograniczeniami w związku z występowaniem afrykańskiego pomoru świń (ASF). Działanie to ma na celu ograniczenie ryzyka rozprzestrzeniania się ASF z terenów występowania choroby. Marginalizowany i niepoddany stosownej ocenie wpływ projektu na obszary chronione (parki narodowe, obszary Natura 2000) oraz gatunki chronione i ich siedliska, a także mała szczegółowość projektu rozporządzenia oraz jego uzasadnienia, budzą wiele wątpliwości co do skuteczności planowanych działań oraz ich konsekwencji dla przyrody.

1. Odstrzałem dzików mają być objęte głównie gminy w województwach podlaskim, lubelskim i podkarpackim. Z województw warmińsko-mazurskiego i mazowieckiego tylko 18 gmin wchodzi do strefy 50 km. Planowane do odstrzału 40 000 dzików to więcej, niż sumaryczna populacja dzików zamieszkująca całe województwa podlaskie, lubelskie i podkarpackie, zinwentaryzowana w marcu 2015 r. (39 tys. osobników). Tymczasem w strefie 50 km od granicy leży około połowy powierzchni tych województw. Zatem planowany odstrzał znacząco przekracza zinwentaryzowaną liczbę dzików na tym obszarze. Można zatem stwierdzić, że projekt rozporządzenia zakłada likwidację populacji dzików na tym obszarze. Wymagałoby to ogromnej mobilizacji i zastosowania jak najbardziej skutecznych metod, czyli regularnych polowań zbiorowych i intensywnych polowań indywidualnych. Przeznaczone 12,6 mln zł na wypłaty za zabite dziki z pewnością skłoniłoby myśliwych do zmaksymalizowania wysiłków. W wyznaczonej strefie znajduje się 6 parków narodowych (Wigierski PN, Biebrzański PN, Narwiański PN, Poleski PN, Roztoczański PN i Bieszczadzki PN), a w bezpośrednim

sąsiedztwie Białowieski PN, oraz 23 większe Specjalne Obszary Ochrony Natura 2000, gdzie z uwagi na bytujące tam dziki miałyby być prowadzone odstrzały (Ostoja Suwalska, Dolina Górnej Rospudy, Ostoja Wigierska, Dolina Biebrzy, Ostoja Knyszyńska, Puszcza Białowieska, Narwiańskie Bagna, Ostoja w Dolinie Górnej Narwi, Ostoja w Dolinie Górnego Nurca, Ostoja Nadburzańska, Poleska Dolina Bugu, Lasy Sobiborskie, Ostoja Parczewska, Ostoja Poleska, Uroczyska Lasów Strzeleckich, Uroczyska Puszczy Solskiej, Lasy Sieniawskie, Uroczyska Roztocza Wschodniego, Horyniec, Ostoja Przemyska, Góry Słonne, Bieszczady, Ostoja Jaśliska). Tak intensywne działania będą miały istotny wpływ na wymienione obszary i obiekty ich ochrony (np. wilki, dla których dziki są istotnym źródłem pokarmu). W Ocenie Skutków Realizacji dla projektu wskazano, iż rozporządzenie będzie miało wpływ na parki narodowe, natomiast w ogóle nie wspomniano o obszarach Natura 2000. W ocenie PROP realizacja rozporządzenia miałaby znaczący negatywny wpływ na cele ochrony obszarów Natura 2000 oraz na gatunki objęte ochroną gatunkową na podstawie prawa krajowego i Unii Europejskiej. Zgodnie z prawem polskim i unijnym należałoby przeprowadzić strategiczną ocenę oddziaływania na środowisko programu zapobiegania szerzeniu się ASF, którego elementem miałyby być to rozporządzenie, ze szczególnym uwzględnieniem oceny jego wpływu na obszary Natura 2000. Potwierdzenie możliwości wystąpienia znaczącego negatywnego oddziaływania na obszary Natura 2000 nie wyklucza możliwości wyrażenia zgody na działania uzasadnione nadrzędnym interesem publicznym, jednak jej warunkiem jest brak rozwiązań alternatywnych oraz wykonanie odpowiedniej kompensacji przyrodniczej. Tymczasem w tym wypadku brak informacji, by w ogóle takie analizy wykonano.

2. Jak wskazują dane łowieckie, w wielu obszarach wskazanych w projekcie rozporządzenia, zagęszczenia dzików są na poziomie poniżej lub zbliżonym do 0,5 dzika/km². Wskazuje to, że dotychczas prowadzony zintensyfikowany odstrzał dzików w tych obszarach oraz złagodzenie przepisów prawa dotyczących rocznych i wieloletnich planów łowieckich (rozporządzenie Ministra Środowiska z dn. 17.12.2014 r., Dz.U. 2014 poz. 1900) oraz okresów polowań na dziki (rozporządzenie Ministra Środowiska z dn. 17.12.2014 r., Dz.U. 2014 poz. 1901) przyniosły spodziewane efekty. W związku z tym dalsza intensyfikacja odstrzału bez brania pod uwagę danych dotyczących obecnych zagęszczeń i oceny wpływu dalszej intensyfikacji odstrzału może mieć nieprzewidywalne negatywne skutki dla środowiska i rozprzestrzenienia wirusa ASF.
3. Jako delegację do wydania tego rozporządzenia wskazano art. 47 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz.U. 2004 nr 69 poz. 625, z późn. zm.). Zgodnie z nim, przesłanką do podjęcia decyzji o redukcji może być „przypadek wystąpienia choroby zakaźnej zwierząt lub bezpośredniego zagrożenia jej wystąpienia”. Do końca stycznia 2016 r. wszystkie 85 potwierdzonych przypadków wystąpienia ASF u 141 zwierząt pochodziło zaledwie z trzech powiatów (sokólskiego, białostockiego i hajnowskiego). Projekt rozporządzenia obejmuje 42 powiaty, co jest uzasadniane „niepewną sytuacją epizootyczną związaną z występowaniem afrykańskiego pomoru świń za wschodnią granicą”. Jednocześnie w uzasadnieniu projektu i dostępnych danych brak jest informacji o pojawieniu się bezpośredniego zagrożenia ASF wzdłuż granicy z Ukrainą i w wielu innych powiatach,

które uwzględniono w projekcie. Zagrożenie na tych obszarach oceniane jest obecnie co najwyżej jako potencjalne i przyszłe. Nie ma więc prawnych podstaw do wprowadzenia odstrzału dzików w planowanej skali na proponowanym obszarze.

4. Autorzy projektu, uzasadniając planowane działania powołują się na opinię naukową EFSA dot. ASF (EFSA Journal 2015; 13(7): 4163), w której przedstawiona jest efektywność różnych metod ograniczania ryzyka rozprzestrzenienia się ASF. Rekomendacje zawarte w tej opinii oparte są na wynikach symulacji z użyciem modeli epidemiologicznych, biorących pod uwagę różne strategie zarządzania populacją dzika. Utworzenie strefy buforowej wokół obszaru występowania ASF jest rekomendowane jako skuteczne działanie zapobiegające dalszemu szerzeniu się choroby. Jednakże zawarte w projekcie rozporządzenia uzasadnienie dla utworzenia strefy na podstawie przypadków stwierdzenia ASF, rozmiar tej strefy, działania, które mają zostać tam podjęte, oraz wysokość przeznaczonych na ten cel środków, budzą szereg zastrzeżeń. Zarówno opinia EFSA, jak też inne dostępne dane naukowe, nie podają wartości zagęszczeń dzików, przy których szerzenie się ASF zostanie zahamowane. Przedstawione w projekcie rozporządzenia zagęszczenie 0,5 os./km² nie ma zatem naukowego uzasadnienia. Używane w symulacjach EFSA zagęszczenia były niższe od 1,5 os./km² i wg raportu EFSA mogą one zwiększać skuteczność działań prowadzonych w strefie buforowej. Zgadzamy się zatem, że z raportu EFSA wynika, iż dążenie do obniżenia liczebności dzików w strefie buforowej wokół obszaru występowania ASF może być uzasadnione, jednak wyznaczenie zasięgu strefy buforowej oraz narzędzia realizacji powinny być inne.
5. Przyjmując szerokość strefy buforowej 50 km (tak jak to założono w projekcie rozporządzenia), jedyną skuteczną metodą zatrzymania ASF w jej obrębie według opinii EFSA byłaby redukcja liczebności dzików o 80–90% **w ciągu 4 miesięcy** (tzw. depopulacja) lub **natychmiastowe usunięcie wszystkich padłych dzików zainfekowanych wirusem ASF** (strony 59–60 opinii EFSA). Są to działania niewykonalne z powodów logistycznych, etycznych i ekologicznych (co zostało omówione w innych punktach uzasadnienia). Zgodnie z cytowaną opinią, każda strategia o mniejszej intensywności (redukcja populacji o 30–40% albo wykrywanie padliny z efektywnością rzędu 50%) wiąże się z koniecznością poszerzenia strefy buforowej do 100 lub 200 km, aby uzyskać efekt zahamowania rozprzestrzeniania się choroby. Najbardziej skuteczną strategią walki z ASF okazało się połączenie zwiększonego o 30% odstrzału z usuwaniem martwych dzików (z efektywnością 50%) na obszarze strefy buforowej (strona 61 opinii EFSA). Ta umiarkowana strategia mieszana, która jest rekomendowana przez EFSA jako najbardziej efektywna i praktyczna, powinna być uwzględniana w planowanych działaniach i przy wykonywaniu oceny oddziaływania na środowisko (jako racjonalne rozwiązanie alternatywne). Tymczasem w uzasadnieniu do projektu w ogóle opcję taką pominięto.
6. W projekcie rozporządzenia nie wskazano, jaki jest horyzont czasowy planowanych działań i czy miałyby być powtarzane w następnych latach? Te informacje są ważne z kilku powodów. Po pierwsze, termin uzyskania planowanych zagęszczeń określa intensywność i metody pozyskania, które będą musiały zostać zastosowane. W przypadku krótkiego

terminu, jedynie skuteczne są polowania zbiorowe z nagonką, które jak wskazują badania we Francji i Włoszech (Scillitani i in. 2010) powodują, na skutek reakcji ucieczkowych dzików, istotne zmiany w wielkości i rozmieszczeniu arealów watah (od 5-do 10-krotnie wzrasta wielkość arealów i do 15 km sięgają zmiany w ich położeniu podczas sezonu polowań, a po jego zakończeniu arealy są około 2 razy większe niż przed sezonem). Stwierdzono też większe rozproszenie miejsc dziennego odpoczynku wybieranych przez dziki w trakcie sezonu polowań (Sodeikat G. i Pohlmeyer K. 2007). Taka zwiększona ruchliwość dzików, sprowokowana intensywnymi polowaniami, może przyczynić się do częstszych kontaktów pomiędzy watahami i wzrostu ryzyka rozprzestrzeniania się ASF, szczególnie w strefie leżącej wewnątrz lub w pobliżu obszaru zagrożenia ASF. Ponadto może się zwiększyć średni zasięg dyspersji, który obecnie dla 70–80% młodych dzików wynosi poniżej 5 km (Truvé i Lemel 2003, Keuling i in. 2010, Prévot i Licoppe 2013, Morelle i in. 2015). Natomiast w obszarach intensywnych polowań dystans ten może, na skutek unikania ryzyka śmierci, znacząco wzrosnąć, zwiększając zagrożenie częstszego przedostawania się zarażonych dzików poza obszar zagrożenia i strefę buforową. O możliwości pokonywania przez dziki dużych dystansów świadczy to, iż kilka procent wędrujących osobników przemieszcza się na znacznie większe odległości (od powyżej 15 do nawet 100 km), a znane są przypadki migracji całych watah na odległość 500 km w ciągu 2 miesięcy (Jerina i in. 2014). Po drugie, redukcja liczebności populacji do zakładanego, bardzo niskiego poziomu, stworzy warunki do imigracji dzików z przyległych obszarów o wyższych zagęszczeniach. Z uwagi na przytoczone powyżej możliwości dyspersji dzików, istnieje duże prawdopodobieństwo napływu osobników także z obszarów występowania ASF na wschód od Polski. Zjawisko to, wraz z dużym potencjałem rozrodczym dzika, który pozwala odbudować liczebność populacji w ciągu 1–2 sezonów, doprowadzi w krótkim czasie do wzrostu zagęszczeń w strefie buforowej i powrotu do sytuacji wyjściowej. Niezamierzonym efektem może być nawet wzrost liczby przypadków ASF w strefie przygranicznej. Brak określenia czasu, w jakim planowane jest osiągnięcie zakładanych zagęszczeń, oraz okresu, w jakim prowadzone będą działania ograniczające rozprzestrzenianie się ASF (utrzymywanie niskich zagęszczeń, usuwanie martwych dzików), jest istotnym niedociągnięciem projektu i powoduje, iż proponowane działania będą miały efekt krótkotrwały i nie przyczynią się ograniczenia zasięgu ASF.

7. Projekt rozporządzenia i jego uzasadnienie w żaden sposób nie wskazują na czynniki, które mają obecnie największy wpływ na wielkość populacji dzika i nie proponują, poza masowym odstrzałem, innych działań, które w sposób bardziej racjonalny i długotrwały mogą ograniczyć ryzyko rozprzestrzenienia się ASF wśród dzików. Tymczasem, jak wskazują badania naukowe, na dynamikę populacji tego gatunku największy wpływ mają czynniki klimatyczne, wzrost dostępności pokarmu, zarówno naturalnego, jak i pochodzenia antropogenicznego, dostępnego w ramach dokarmiania przez myśliwych (nęćiska, pasy zaporowe) oraz na uprawach rolnych w sąsiedztwie kompleksów leśnych (Jędrzejewska i in. 1997, Bieber i Ruf 2005, Geisser i Reyer 2005, Milner i in. 2014, Massei i in. 2015), a także wczesne osiągnięcie odpowiedniej masy ciała przez młode samice, co skutkuje rozrodem młodocianych osobników i rozmnażaniem się w ciągu całego roku (Pałubicki i Grajewski 2006, Servanty i in. 2009). Powszechne we wszystkich

obwodach łowieckich, także w strefie zagrożenia ASF, dokarmianie dzików, jako metoda odciągania tych zwierząt od pól, jest nieskuteczne, za to istotnie przyczynia się do wzrostu populacji zwierząt (Milner i in. 2014, Gorczyca S. 2011). Ponadto nagromadzenie pokarmu w miejscach dokarmiania powoduje koncentrowanie się tam dużej liczby zwierząt (także dzików) i ma decydujące znaczenie w rozprzestrzenianiu się chorób (Sorensen i in. 2014). Zmiana struktury upraw i dopłaty unijne do hodowli roślin uprawnych preferowanych przez dziki (głównie kukurydzy) powodują, iż zwierzęta te mają dostęp do ogromnych zasobów pokarmowych także poza lasem. Ma to nie tylko wpływ na wzrost populacji tego gatunku (Massei i in. 2015), ale także na mobilność dzików i tworzenie się dużych ugrupowań tych zwierząt poza lasem, w pobliżu wsi i hodowli trzody chlewnej. Polskie badania wskazują, że dziki mogą spędzać całe życie poza lasem, nawet w miastach, pod warunkiem dostępności pokarmu (Podgórski i in. 2013). Intensywne żerowanie na kukurydzy (na polach i w miejscach dokarmiania) opanowanej przez grzyby pleśniowe, produkujące mikotoksyny o budowie identycznej z estrogenem może też prowadzić do przedwczesnego dojrzewania młodych samic dzików i przedłużenia okresu rui, czego konsekwencją jest wzrost pogłowia dzików (Pałubicki i Grajewski 2006, Zielonka i in. 2015). MRiRW powinno dostrzegać te problemy i podejmować stosowne działania, w postaci ograniczania dopłat do upraw kukurydzy, zabezpieczania pól przed dostępem dzików i promowania alternatywnych upraw w pobliżu lasów, w ramach strategii zapobiegania rozprzestrzeniania się ASF.

Podsumowując: Komisja PROP ds. Zwierząt uważa, że projekt rozporządzenia w obecnym kształcie oparty jest na bardzo szczątkowej analizie czynników wpływających na liczebność dzików i rozprzestrzenianie się ASF. Istnieją uzasadnione obawy, że zaplanowane działania nie przyniosą spodziewanych korzyści w postaci ograniczenia ASF, a mogą przynieść skutki odwrotne. Zmniejszanie wielkości populacji dzików poprzez odstrzał powinno być jedynie elementem długofalowej, wielopoziomowej i trans-sektorowej strategii, której celem powinna być likwidacja lub ograniczenie szeregu zdefiniowanych już czynników powodujących wzrost populacji dzika w Polsce. Istotnym mankamentem jest brak oceny wpływu realizacji rozporządzenia na środowisko naturalne, szczególnie na obszary Natura 2000 i gatunki chronione, co wydaje się niezbędne przy planowaniu tak szeroko zakrojonych i intensywnych działań w środowisku przyrodniczym.

dr Sabina Pierużek-Nowak
Przewodnicząca Komisji PROP ds. Zwierząt

Do wiadomości:

- Departament Bezpieczeństwa Żywności i Weterynarii (sekretariatzw@minrol.gov.pl)
- Członkowie PROP
- opinia publiczna
- a/a

Literatura

- Bieber C., Ruf T. 2005. Population dynamics in wild boar *Sus scrofa*: ecology, elasticity of growth rate and implications for the management of pulsed resource consumers. *Journal of Applied ecology* 42: 1203-1213.
- Geisser H., Reyer H.-U. 2005. The influence of food and temperature on population density of wild boar *Sus scrofa* in the Thurgau (Switzerland). *Journal of Zoology* 267: 89-95.
- Gorczyca S. 2011. Rozmieszczenie i dynamika liczebności populacji dzika, oraz szkody wyrządzone przez ten gatunek na terenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Olsztynie. Praca doktorska.
- Jerina K., Pokorný B., Stergar M. 2014. First evidence of long-distance dispersal of adult female wild boar (*Sus scrofa*) with piglets. *European journal of wildlife research*.
- Jędrzejewska B., Jędrzejewski W., Bunevich A.N., Miłkowski L., Krasieński Z.A. 1997. Factors shaping population densities and increase rates of ungulates in Białowieża Primeval Forest (Poland and Belarus) in the 19th and 20th centuries. *Acta Theriologica* 42: 399-451.
- Keuling O., Stier N., Roth M. 2008. How does hunting influence activity and spatial usage in wild boar *Sus scrofa* L.? *European Journal of Wildlife Research* 54: 729-737.
- Massei G., Kindberg J., Licoppe A., Gačić D., Šprem N., Kamler J., Baubet E., Hohmann U., Monaco A., Ozolinš J., Cellina S., Podgórski T., Fonseca C., Markov N., Pokorný B., Rosell C., Náhlik A. 2015. Wild boar populations up, numbers of hunters down? A review of trends and implications for Europe. *Pest Management Science* 71: 492-500.
- Milner JM, Van Beest FM, Schmidt KT, Brook RK, Storaas T. 2014 To feed or not to feed? Evidence of the intended and unintended effects of feeding wild ungulates. *The Journal of Wildlife Management*; DOI: 10.1002/jwmg.798
- Morelle K., Podgórski T., Prévot C., Keuling O., Lehaire F., Lejeune P. 2015. Towards understanding wild boar *Sus scrofa* movement: a synthetic movement ecology approach. *Mammal Review* 45: 15-29.
- Pałubicki J. i Grajewski J. 2006. Wpływ zasiewów kukurydzy na wzmożoną rozrodczość dziczych populacji, a problem odszkodowań łowieckich.
- Podgórski T., Baś G., Jędrzejewska B., Sönnichsen L., Śnieżko S., Jędrzejewski W., Okarma H. 2013. Spatiotemporal behavioral plasticity of wild boar (*Sus scrofa*) under contrasting conditions of human pressure: primeval forest and metropolitan area. *Journal of Mammalogy* 94: 109-119.
- Prévot C. i Licoppe A. 2013. Comparing red deer (*Cervus elaphus* L.) and wild boar (*Sus scrofa* L.) dispersal patterns in southern Belgium. *European Journal of Wildlife Research* 59: 795-803
- Servanty S., Gaillard JM., Toigo C., Brandt S. and Baubet E. 2009. Pulsed resources and climate-induced variation in the reproductive traits of wild boar under high hunting pressure. *Journal of Animal Ecology* 78: 1278–1290.
- Scientific Report of EFSA. 2015. African swine fever. *EFSA Journal* 2015;13(7):4163 [92 pp.].
- Scillitani L., Monaco A., Toso S. 2010. Do intensive drive hunts affect wild boar (*Sus scrofa*) spatial behaviour in Italy? Some evidences and management implications. *European Journal of Wildlife Management* 56: 307-318.
- Sodeikat G. i Pohlmeier K. 2007. Impact of drive hunts on daytime resting site areas of wild boar family groups (*Sus scrofa* L.). *Wildlife Biology in Practice* 3: 28-38.
- Sorensen A., van Beest FM, Brook RK. 2014. Impacts of wildlife baiting and supplemental feeding on infectious disease transmission risk: A synthesis of knowledge. *Preventive Veterinary Medicine*. 113: 356–363.
- Truvé J. i Lemel J. 2003. Timing and distance of natal dispersal for wild boar *Sus scrofa* in Sweden. *Wildlife Biology* 9: 51-57.
- Zielonka Ł., Gajęcka M., Żmudzki J., Gajęcki M. 2015. The effect of selected environmental Fusarium mycotoxins on the ovaries in the female wild boar (*Sus scrofa*). *Polish Journal of Veterinary Sciences* 18: 391–399.